

JERZY KŁOCZOWSKI — KUL

ATLAS HISTORYCZNY KOŚCIOŁA W POLSCE

Jedną z najbardziej zasadniczych cech współczesnej nauki historycznej, tak intensywnie uprawianej i rozwijanej w setkach ośrodków na całym świecie, jest wzrost zainteresowania dla historii społecznej, historii żywych pokoleń poszczególnych krajów i kręgów cywilizacyjnych. W mniej lub więcej ścisłej współpracy z innymi dyscyplinami, jak socjologia czy etnografia, usiłujemy dotrzeć bliżej do realnej, ludzkiej rzeczywistości danego okresu, wzbogacając tym samym własną świadomość historyczną i nabierając głębszego zrozumienia różnorodnych spraw ludzkich. Wydaje się, że takie przesunięcie punktu ciężkości zainteresowań historiografii ma doniosłe znaczenie dla historii Kościoła. Kontynuując nurt różnorodnych prac erudycyjnych, coraz wyraźniej uświadamiamy sobie w nauce, że zasadniczym przedmiotem zainteresowania historyka Kościoła jest społeczność chrześcijańska w jej aspekcie historyczno-socjologicznym. Ważkie impulsy przychodzą tu z różnych stron, między innymi od eklezjologii i socjologii religii, która zwłaszcza w latach powojennych rozwinęła się bardzo szybko. Kierunek jaki reprezentuje właściwy twórca współczesnej nam socjologii religii, prof. Gabriel Le Bras z Paryża, łączy w szczególności w sposób najściślejszy studia historyczno-socjologiczne. Le Bras sformułował również w 1945 r. program badań w zakresie geografii religii, który zaczęto następnie realizować szczególnie we Francji. W 1955 roku na międzynarodowym zjeździe historyków w Rzymie powołano specjalną podkomisję historiografii kościelnej, która postawiła sobie ambitne zadanie przygotowania w skali światowej Atlasu geografii historycznej religii.

Badania historyczno-geograficzne, stawiając sobie pewne samodzielne cele w zakresie badania związków między ziemią a poszczególnymi społecznościami religijnymi, dostarczają także niezbędnej podstawy do prowadzenia bardziej głębokich studiów historycznych i socjologicznych. Współcześni historycy w wielu krajach zachodnio-europejskich mogą w nich nawiązać do bardzo powolnej, kilkusetletniej tradycji prac erudycyjnych nad instytucjami kościelnymi, prowadzonych w skali bądź to pojedynczych instytucji, bądź większych jednostek te-

rytorialnych i krajów. Jeszcze w XVII — XVIII wieku powstały np. — pomijając zupełnie prace typu lokalnego — pomnikowe, wielotomowe wydawnictwa w rodzaju *Italia Sacra*, *Gallia Christiana* czy *Espana Sagarda*. Nawiązując do wysiłków z tamtych stuleci, Niemcy i Austriacy podjęli w XX w. kontynuowane obecnie wydawnictwo *Germania Sacra* i *Austria Sacra*.

Nie trzeba udowadniać jak wielkie są zaniedbania i zaległości w zakresie badań społeczności chrześcijańskiej w Polsce, a jak z drugiej strony potrzebne jest nam uświadomienie sobie nawet dla zrozumienia aktualnej sytuacji na tym polu całego historycznego rozwoju. Szczególnie dotkliwie daje się odczuć brak rozwiniętych na większą skalę badań lokalnych, nad diecezjami i klasztorami, gdzie indziej od dawna intensywnie uprawianych. Odnosi się wrażenie, że obiecujący ruch naukowy, jaki właśnie na tych odcinkach zaznaczył się u schyłku XIX w. (Chodyński, Kujot, Fankidejski, Nowodworski, Załuski i inni), osłabł następnie w ciągu XX w. Dlatego wydaje się, że zasadniczym warunkiem przeprowadzenia na większą skalę badań nad Kościołem polskim jest ustalenie podstawowych wiadomości przede wszystkim o sieci kościołów parafialnych i klasztornych. Parafie i klasztory stanowią bowiem jak gdyby ramy, w których płynęło życie naszej społeczności katolickiej przez setki lat. Chodzi o zwięzłe zestawienie w szeregu tomów, zaopatrzonych w doskonałe indeksy i różnorakie mapy przekrojowe i rozwojowe, najważniejszych informacji o wszystkich instytucjach religijnych na historycznym i dzisiejszym obszarze Polski. W nawiązaniu do starej tradycji naukowej, można by wydawnictwu dać nazwę *Polonia Christiana*. Sprawą szczególnie trudną jest dokładniejsze określenie zakresu wydawnictwa. Krańcowe rozwiązania, to z jednej strony tabelaryczne wykazy ustalonych faktów o parafiach, z drugiej serie szczegółowych monografii. Wszelkie ustalenia trzeba będzie oprzeć o możliwie najlepsze źródła, w dużej części archiwalne. Wobec konieczności prowadzenia kwerend archiwalnych, możliwą i realną rzeczą będzie zebranie według ustalonego kwestionariusza wiadomości w zakresie pozwalającym na danie krótkiego, udokumentowanego opisu każdej instytucji. W trakcie dotychczasowych dyskusji prowadzonych w naszym środowisku naukowym na KUL uzgodniłszy np., że rzeczą możliwą będzie podanie informacji przy danej parafii o istniejących przy niej bractwach, szpitalach, szkole itp. dziełach, natomiast wchodzenie w szczegóły uposażenia przedłużałoby niezmiernie pracę. *Polonia Christiana* mieć będzie charakter wydawnictwa materiałowego, które pozwoli oczywiście na szereg uogólnień, czytelnych także na mapach. Powinna ona także sta-

nowić punkt wyjścia do dalszych szczegółowych badań typu sondażowego, z którymi w szczególności mamy prawo wiązać naukowe nadzieje. Wydaje się, że najlepiej będzie opublikować tomy *Polonia Christiana* w trzech seriach poświęconych diecezjom przedrozbiorowym, diecezjom XIX — XX w. oraz zakonom. Całość obejmie kilkadziesiąt tomów dużego formatu. Jak zrealizować rzecz tak wielką, potrzebną i zakrojoną na długie lata żmudnej pracy? Oczywiście warunkiem *sine qua non* jest utworzenie zespołu kompetentnych pracowników nauki i danie im warunków do pracy i publikowania wyników, a więc stworzenie nowoczesnie pojętego instytutu naukowego. Od kilku lat myśleliśmy w środowisku katedry historii średniowiecznej KUL o stworzeniu takiego instytutu. Życzliwa pomoc Episkopatu, zwłaszcza J. E. Księdza Biskupa M. Klepacza jako przewodniczącego Episkopatu, a później J. E. Księdza Prymasa, pozwoliła na zatrudnienie od 1956 r. kilku osób na zasadzie prac zleconych, a w jesieni 1957 r. — przy poparciu Towarzystwa Naukowego KUL — na utworzenie Instytutu Geografii Historycznej Kościoła w Polsce w ramach Towarzystwa Naukowego KUL. Instytut pragnie skupić wszystkich badaczy zajmujących się geografiami historyczną religii w Polsce. W pracowni Instytutu zatrudniono kilku etatowych pracowników naukowych, nadto dwie osoby otrzymały zlecenia na wykonanie konkretnych prac. W programie badawczym mieści się na początek opracowanie przedrozbiorowych diecezji krakowskiej (zespół asystentów) i chełmskiej (dr L. Bieńkowski). Pracownia Instytutu pod kierunkiem doc. dr Z. Sułowskiego włożyła poważny wysiłek w opracowanie szczegółowej instrukcji i kwestionariusza dla wszystkich współpracowników. Poza właściwymi seriami *Polonia Christiana*, Instytut zamierza wydawać serię prac poświęconych pogłębianiu poszczególnych zagadnień — otworzyła ją rozprawa Przemysława Szafrana poświęcona rozwojowi sieci parafialnej w archidiakonacie lubelskim w średniowieczu — oraz serię wydawnictw źródłowych. Sprawą zasadniczej wagi jest nawiązanie jak najściślejszej współpracy naukowej z zainteresowanymi środowiskami i osobami, by dać w możliwie niedługim czasie dzieło opracowane w sposób jednolity dla całej Polski. Inną podstawową sprawą jest udostępnienie archiwów kościelnych dla celów planowanego wydawnictwa. Wiąże się to przede wszystkim z niezmiernie pilną i ważną akcją porządkowania wszelkiego typu archiwów kościelnych według zasad współczesnej archiwistyki. W tych diecezjach, które nie przeprowadziły dotąd akcji scalania archiwów kościelnych, parafialnych, pożądane byłoby przeprowa-

dzenie akcji ankietowej, która winna przynieść szczegółową orientację w posiadanych przez parafię zasobach źródłowych.

Szczegółowe sprawozdania i programy prac Instytutu drukowane będą w zeszytach historycznych „*Roczników Humanistycznych*“ a nadto w „*Zeszytach Naukowych KUL*“ Streszczenia referatów wygłaszanych w Instytucie znajdują się w „*Sprawozdaniach Towarzystwa Naukowego KUL*“.

Ponadto Prof. Andrzej Wojtkowski — KUL referował sprawy wydawnictw źródłowych a Ks. Prof. Marian Rechowicz — KUL — założenia redakcyjne *Księgi pamiątkowej tysiąclecia katolicyzmu w Polsce*. Streszczeń nie nadesłano.